

FRANK TIBOR EMLÉKEZETE

REMEMBERING TIBOR FRANK

Bollobás Enikő¹

2022. szeptember 15-én, 74 éves korában meghalt Frank Tibor Humboldt-díjas történész, az Eötvös Loránd Tudományegyetem professor emeritusa, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, a londoni Royal Historical Society levelező tagja.

*

Előbb röviden a családi háttérről. Történelmi magyar zsidó családból származott. Felmenői közt találjuk Wahrmann Mórt, aki a kiegyezés után Magyarország első zsidó országgyűlési képviselője volt; Pest, Buda és Óbuda egyesítésének pesti képviselőházi indítványozója. A 2000-es évek elején Frank Tibor kezdeményezésére az Újlipótvárosban egy kisebb közt neveztek el Wahrmannról (miután a korábban a nevét viselő Victor Hugo utcát nem lehetett visszanevezni W. M. utcának); ugyanekkor az MTA Wahrmann Mór-díjat alapított, 2009-ben pedig Frank Tibor szerkesztésében megjelent Wahrmann Mór iratainak gyűjteménye *Honszeretet és felekezeti hűség* címen, utalva a 19. századi politikus alapállására, tevékenységeit fókuszba szedő kettős elhivatottságára. Mint Wahrmann írta: „Az nem igaz hazafi, ki felekezetéhez nem ragaszkodik, az nem jó polgár, ki felekezetét elhanyagolja. Lángoló honszeretetünk kell, hogy karöltve járjon a felekezetünk iránti törhetetlen hűséggel, odaadással.”

Frank Tibor dédanyja, Adlerné Goldstein Vilma híres kamarazongora-művész volt, a Hubay–Popper vonósnégyes állandó kísérője, társelőadója. Tibor szeretettel őrizte a nagyhírű dédanyától fennmaradt tárgyakat, a képmását éppúgy, mint Bösendorfer-koncertzongoráját. Az ötvenes években Tibor nagyanyja kénytelen volt megválni ettől a zongorától – ám a történész dédunoka ötven évvel később felkutatta a nagyszerű hangszert, súlyos összegekért rendbe hozatta, s most ott áll a család nappalijában. Tibor a dédanya iratait is összegyűjtötte, sorba rakva őket ugyanabban a rolós szekrényben, amely eredeti tárhelyük is volt. Itt sorakoznak a Hubay–Popper-koncertek kottái, valamint az előadásokat hirdető plakátok is

¹ Az MTA levelező tagja; irodalomtörténész, amerikanista; professor emeritus, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest.

– köztük például annak az 1890-es évekbeli előadásnak a plakátja, amely nemcsak a kvartett tagjainak és a zongoristának a nevét tünteti fel, hanem a szintén fellépő zeneszerzőt is (aki több művét velük mutatta be), mégpedig a következő formában: „Dr. Brahms János”. Adlerné Goldstein Vilma egyébként nemcsak művészetéért volt ismert városszerte, hanem arról a pompás szalonról is, amelyet hosszú éveken át vitt, s amelyről Frank Tibor részletesen ír *Szalonvilág* című könyvében, és amely témának rendes tagi székfoglalóját szentelte.

Harmadikként olyan felmenőjét említem, akit már személyesen ismert, igaz, csak ötéves koráig: ő volt az anyai nagyapa, dr. Flesch Ármin, a neves gyermekgyógyász, a Madarász utcai Gyermekkórház alapítója és igazgatója, a magyar gyermekgyógyászat megteremtője. Emlékére és a magyar gyermekgyógyászat támogatására Tibor alapítványt és díjat létesített.

Frank Tibor nagy szeretettel ápolta felmenői emlékét, gyűjtötte különböző tárgyait, köztük a családi iratokat. Leszármazottként és történészként kötelességének tartotta, hogy a történelem pusztító erőivel dacolva őrizze a családi múltat.

*

És most a munkásságáról. Frank Tibor 1971-től haláláig tanított az ELTE-n, az utolsó években már inkább csak doktori kurzusokat, s vezetett az Amerikanisztika Doktori Programot. Korábban éveken át rendszeresen oktatott a Kaliforniai Egyetem Santa Barbara-i kampuszán, illetve New Yorkban a Columbia Egyetemen.

1998-ban szerzett akadémiai doktorátust; a tudományos pálya több mint ötven éve alatt tizenkilenc könyvet írt, és huszonnyolc gyűjteményes kötetet szerkesztett, mindezekre 2500 hivatkozást mondhatott magáénak. 2002-ben elnyerte a Humboldt-díjat, 2005-ben a Szentgyörgyi Albert-díjat, 2014-ben az ELTE Pro Facultate díját, 2018-ban pedig az Eötvös-gyűrűt. 2006 óta a londoni Royal Historical Society levelező tagja; 2013-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává, 2019-ben pedig rendes tagjává választották.

Számos kutatási területe közül elsőként talán a migrációs stúdiumok említendők; a magyar–amerikai, illetve európai–amerikai reláció témájában két több száz oldalas könyv és negyvenöt-ötven, hazai és nemzetközi szakfolyóiratokban publikált tanulmány született. Ezek az alap kutatások egyrészt az Ellis Islandra érkező szegény tömegek bevándorlását dolgozzák fel (többek között mintegy 30 000 magyar adatait a hajólistákról), másrészt a kettős kivándorlásra kényszerülő magyar értelmiség összetett kultúrtörténetét adják. Utóbbi témában jelent meg két könyve a Peter Lang Kiadónál, előbb a *Genius in Exile: Professional Immigration from Interwar Hungary to the United States* címmel, 2006-ban, majd a *Double Exile: Migrations of Jewish-Hungarian Professionals through Germany to the United States, 1919–1945*, 2009-ben. A magyar szellemi kivándorlással kapcsolatban Frank Tibor azt állítja, hogy a „[zsidó] magyar géniusz” kivándorlásának

kettősségével (azaz a Budapest–Berlin–New York útvonallal) magyarázható az érintettek elszánt náciellenessége. A „második traumaként” megélt, immár Németországból való menekülés hatására lett mindegyikük aktívan Hitler-ellenes – olyannyira, hogy az közvetlen befolyással bírt az amerikai (atom)fegyverkezésre, indirekt módon előidézve az Egyesült Államok hadba lépését.

A percepciótörténet témájával két könyvében és számos tanulmányában foglalkozott, elsősorban az angol és amerikai közvéleményben kialakult Magyarországi- és Monarchia-képet, valamint a külföldön kialakult Kossuth-képet tárta fel, illetve elemezte.

A diplomáciatörténet szintén részterülete volt. Kiadta John F. Montgomery budapesti amerikai követ iratait és emlékiratait (*Magyarország, a vonakodó csatlós*), komoly filológiai munkát igénylő annotációkkal. Ez a könyv három nyelven is megjelent: magyarul, angolul és németül, jelentősen hozzájárulva a Magyarországról kialakított „utolsó csatlós”-kép módosulásához. Kiadta továbbá Robert Burnett David Morier brit diplomata, utóbb szentpétervári nagykövet jelentéseit a kiegyezés előkészítéséről.

Korai kedves témája volt a Kossuth-emigráció, magának Kossuthnak az emigrációban folytatott tevékenysége, valamint a Kossuth-körre rátapadó osztrák titkosszolgálat működése. A Zerffi Gusztáv titkosügynöki tevékenységét és azon keresztül az egész osztrák titkosszolgálati apparátust közel kétezer jelentésen keresztül bemutató művét az 1985-ös magyar megjelenés után kiadták az USA-ban (Columbia UP), Ausztriában (Böhlau Verlag) és Japánban (Sairyusha) is, komoly nemzetközi elismertséget hozva szerzőjének. A Zerffi-könyvben Frank Tibor nem kevesebbet állított, mint hogy az osztrák rendőrség szolgált mintául a későbbi titkosszolgálatokhoz, beleértve a Gestapót és természetesen – ahogyan ez a sorok között olvasható volt – a korabeli magyar kádári titkosrendőrséget is.

A kiegyezés utáni Magyarország is témái közé tartozott. Frank Tibor értelmezésében a kiegyezés politikai és emberi magatartásforma, mely – ha rövid időre is – de a magyar történelem egyfajta kegyelmi állapotát idézte elő, amikor a konfliktuskezelés politikai modellje érvényesül. E témában jelent meg a Wahrmann Mór beszédeit és cikkeit, valamint a vele és korával kapcsolatos tanulmányokat egybegyűjtő kötet, a korábban említett *Honszeretet és felekezeti hűség* is.

Végül megemlítendő a magyar történelem külföldi megismertetése érdekében végzett munkássága, melynek kiemelkedő darabja a Peter F. Sugarral és Hanák Péterrel együtt szerkesztett Magyarország története, *A History of Hungary* (Indiana UP, 1990).

*

Összefoglalva elmondható, hogy Frank Tibor munkássága egyaránt gazdagította a magyar és az egyetemes (elsősorban angol és amerikai, német és osztrák) történelemtudományt. Ez részben abból adódik, hogy háromnyelvű szerző volt, aki

a magyar mellett angolul és németül egyformán igényesen írt. Többnyelvűségével jelentősen hozzájárult a magyar történelem külföldi megismertetésének nagy ügyéhez, mely területen – tudjuk – oly fájó hiányosságaink vannak.

Életműve sajátos koherenciát mutat, amelyben nemcsak a feldolgozott anyagok kapcsolódnak száz szálon egymáshoz, hanem az értelmezés is mintha egyetlen nagy narratívát alkotna. Hiszen Frank Tibor rendre úgy szól a magyar történelemről, hogy az minden esetben a magyarságnak a világban elfoglalt helyét is segít tisztázni. A másik oldalról pedig azt mondhatjuk: miközben a világra kitekint, nem veszíti szem elől a magyarság történelmét és sorskérdéseit.

Frank Tibor nagyszerű tudós volt, figyelmes kolléga, diákjairól mindig gondoskodó tanár és hűséges barát. Emlékét megőrizzük.